

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

מאירס ג'וינט
ברוקדייל

חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות במוסדות להכשרת מורים סקירת ספרות בין-לאומית

תמי ברוש^{1,2} עמליה שחף¹ זהר אור שרביט²
אמיליה קפרנוב²

¹מכון הנרייטה סאלד, המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

²מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל

עריכת לשון: סיגל אשכנזי
תרגום לאנגלית (תקציר): דורי ריבקיין
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

הסקירה הוזמנה על ידי משרד החינוך ומומנה בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל

ת"ד 3886 ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400

brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | חשוון תשפ"ד | אוקטובר 2023

רקע

מערכת החינוך בישראל פועלת בתוך הקשר חברתי מורכב ובמציאות שיש בה מתחים בין קבוצות באוכלוסייה השונות זו מזו בלאום, בדתיות, בתרבות ועוד. מתוך הכרה בחשיבותה ובמרכזיותה של מערכת החינוך לקידום תפיסות וערכים של שוויון, כבוד לזהויות שונות וחיים משותפים, התפרסם בפברואר 2021 דוח ועדת המתווים להכשרת עובדי הוראה. בדוח נקבע כי חינוך לחיים משותפים בחברה רב-תרבותית וחינוך לדמוקרטיה ונגד גזענות יהיו חלק מנושאי ליבה מחייבים בתחומי החינוך, ההוראה וההכשרה הקלינית של מורים. בעקבות הדוח פורסם [המתווה להכשרת עובדי הוראה](#) המפרט עקרונות לתוכניות הכשרה במוסדות להכשרת מורים (המועצה להשכלה גבוהה, 2021). ב-2022 פרסם משרד החינוך [חוזר בנושא חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות](#) (משרד החינוך, 2021). החוזר נכתב על ידי אגף הכשרה אקדמית וקשרי מל"ג (מועצה להשכלה גבוהה) ות"ת (הוועדה לתכנון תקצוב) במינהל עובדי הוראה, בשיתוף עם היחידה הממשלתית למאבק בגזענות, וכן עם נציגים ממכללות להוראה וארגוני חברה אזרחית העוסקים בנושא.

כדי לסייע בהטמעת המתווה, פנו אגף הכשרה אקדמית וקשרי מל"ג ות"ת במשרד החינוך אל מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה לערוך סקירת ספרות בין-לאומית בנושא "הכשרת מורים לחינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות". הסקירה נערכה בשיתוף מכון הנרייטה סאלד.

מטרה

מטרת הסקירה הייתה להביא מידע מעודכן מן העולם על הכשרת מורים לחינוך לחיים משותפים ונגד גזענות ולענות על השאלות האלה: (1) מהי המדיניות בתחום במקומות שונים בעולם? (2) מהן הפעולות בתחום הנעשות במוסדות להכשרת עובדי הוראה? (3) מהן הפרקטיקות המיטביות לחינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות שאפשר ליישם בהכשרת עובדי הוראה?

שיטה

סקירה בין-לאומית שנערכה בין יולי 2022 לינואר 2023, והתבססה על מאמרים אקדמיים ועל פרסומים גלויים באתרי אינטרנט של משרדי ממשלה בארץ ובעולם ושל ארגוני חינוך העוסקים בהכשרת עובדי הוראה. הסקירה כוללת תיאור וניתוח של התוכניות והיוזמות שאותרו לפי מידת הצלחתן ומעגלי ההשפעה שלהן, ובחינה של פרקטיקות מיטביות בתחום. בסיום הסקירה גובשו מסקנות והמלצות יישומיות בתחום.

ממצאים

מרבית הפעולות לקידום חינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות במוסדות להכשרת עובדי הוראה, הן תולדה של יוזמות פרטניות ואינן התערבויות שנבעו ממדיניות ממשלתית מכוונת. ברחבי העולם ובישראל מוסדות להכשרת עובדי הוראה פועלים לקידום הנושא במגוון דרכים: הקמת מוסדות למחקר יישומי; פיתוח קורסים ייעודיים; שילוב תכנים רלוונטיים בתוכניות לימוד ועידוד למידה משותפת בקבוצות הטרוגניות של סטודנטים.

יש מוסדות הפועלים להעמקת ההיכרות עם הקהילה ועם קבוצות מגוונות באוכלוסייה באמצעות סדנאות ייחודיות, תוכניות לחשיפה בין-תרבותית מחוץ לקמפוס או אפשרויות שמזמנות ההכשרה הקלינית של הסטודנטים להוראה. עלה הצורך ליצור תנאים למפגש בלתי פורמלי ספונטני ברחבי הקמפוס כי הסקירה העידה על כך שהתוכניות היעילות ביותר הן אלו המשלבות היבטים פורמליים ובלתי פורמליים המשלימים זה את זה.

מן הספרות המקצועית עלה כי לעמדות המוצהרות של המוסדות בנושא חיים משותפים ומניעת גזענות והמידה שהן מלוות בפעולות מעשיות, יש השפעה מרכזית על עיצוב החיים המשותפים בקמפוס. מידת הגיוון בהרכב הסגל והסטודנטים, כמו גם עמדות חברי הסגל בנוגע לחינוך לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות, נמצאו אף הן בעלות השפעה על יישום המדיניות בתחום ועל הצלחתו.

סיכום והמלצות

במגוון מדינות ובהן ישראל מוסדות להכשרת עובדי הוראה הם זירה ייחודית למפגש בין קבוצות באוכלוסייה הממעטות להיפגש במסגרות אחרות. מתוך הסקירה הוגדרו ההמלצות האלה:

ברמה המבנית-מוסדית: מומלץ לעודד גיבוש מדיניות לאומית מוצהרת במוסדות להכשרת מורים; להכשיר את הסגל ולגבש נוהל להתמודדות עם גילויים של גזענות והדרה; לשלב נוסף על הלימודים הפורמליים, השקעה מכוונת בהיבטים הבלתי פורמליים של החיים הסטודנטיאליים; לשלב משימות של למידה פעילה הכוללות מפגש עם אוכלוסיות מגוונות; ליצור הזדמנויות לקשר עם הקהילה ולאפשר לדמויות מרכזיות בקהילה לשמש מנטורים לסטודנטים; להכשיר את חברי הסגל בתחום כשלב מקדים בגיבוש התערבויות מתאימות; לשאוף לייצוגיות מספרית של קבוצות שונות באוכלוסייה במוסד הן בקרב אנשי הסגל הן בקרב הסטודנטים, ולתמוך בתהליך היישום של תוכניות ניסיוניות במחקרי הערכה.

ברמה האישית והבין-אישית: מומלץ להקנות ידע בסיסי על ההיסטוריה ועל התרבות של מגוון קבוצות באוכלוסייה ועל ההיסטוריה של פערי כוחות בחברה; לפתח חשיבה ביקורתית כלפי יחסים בין קבוצות על רקע הבדלים חברתיים, פערי כוח מובנים בחברה והקשר ביניהם; לספק הזדמנויות להיכרות בין-אישית בין סטודנטים מקבוצות שונות באמצעות פרויקטים הכוללים משימות משותפות והתנסויות משותפות בשדה; לפתח ולחזק זהות אישית ומקצועית באמצעות מתן הזדמנויות לשיח ולרפלקציה.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
2	2. מטרות
2	3. השיטה
3	4. מגמות בהכשרת עובדי הוראה לחיים משותפים ולחינוך נגד גזענות
3	4.1 חינוך לרב-תרבותיות וכשירות תרבותית
4	4.2 פדגוגיה מותאמת תרבות (CRP – Culturally Relevant Pedagogy)
5	4.3 אנטי-גזענות וחינוך נגד גזענות
7	5. יישום והטמעה של פעולות לקידום חיים משותפים וחינוך נגד גזענות במוסדות להכשרת עובדי הוראה
7	5.1 המרחב האקדמי הפורמלי
14	5.2 המרחב האקדמי הבלתי פורמלי
14	5.3 היבטים מבניים ומוסדיים
19	6. פרקטיקות מיטביות
19	6.1 הערכת ההשפעה של תוכניות להכשרת מורים לחיים משותפים וחינוך נגד גזענות
20	6.2 מדיניות מוסדות להכשרת מורים
21	6.3 הכשרת הסגל וגיבוש תוכניות לימוד מותאמות
22	6.4 הוראה נגד-גזענות
23	6.5 פעולות, יוזמות ויצירת הזדמנויות לחיים משותפים
23	6.6 הקניית ידע ומיומנויות למשתתפי התוכניות
25	7. סיכום והמלצות
27	מקורות